

MARTA GRESZATA

CHARAKTERYSTYKA UDZIAŁU STRON W KANONICZNYM SĄDOWYM POSTĘPOWANIU SPORNYM

1. WPROWADZENIE

Prawne określenie pozycji procesowej poszczególnych podmiotów biorących udział w postępowaniu ma konkretne skutki formalne dla przebiegu procesu, a może też mieć wpływ na merytoryczną stronę końcowego rozstrzygnięcia. Zakres tych skutków jest ściśle uzależniony od ukonstytuowania danego podmiotu jako strony powodowej, strony pozwanej lub innego typu uczestnika procesu, a także od prawnej podstawy, na mocy której podmiot ten występuje w sprawie. Dotyczy to szczególnie rozróżnienia na podmioty występujące we własnym interesie procesowym, określane powszechnie jako strona powodowa i strona pozwana, oraz na podmioty występujące w procesie z racji na pełniony kościelny urząd publiczny lub z racji na otrzymane zlecenie.

2. PROBLEM OKREŚLENIA STRON W KANONICZNYM PROCESIE SPORNYM

Zanim określone zostaną skutki wynikające z udziału poszczególnych stron w procesie, należy spojrzeć bliżej na teoretyczne określenie pojęcia strony w procesie. Pomimo pozornej oczywistości i jednoznaczności tej kwestii literatura wskazuje, przy zgodności co do kwestii zasadniczych, na dość

zróżnicowane podejście do niektórych zagadnień szczegółowych dotyczących tego problemu. Najczęściej wskazywanym kryterium, pozwalającym rozróżniać uczestników procesu na stronę powodową i stronę pozwaną, jest ich relacja do przedmiotu sporu¹. Innym kryterium odróżniającym strony w postępowaniu sądowym jest ich relacja do osoby sędziego. Zgodnie z tym kryterium osoba, która własną decyzją prosi sędziego o przeprowadzenie postępowania sądowego, jest powodem w sprawie. Strona zaś wezwana przez sędziego, na prośbę powoda, do stawienia się i udziału w sprawie jest stroną pozwaną². Można też wskazać trzecie kryterium związane z pojęciem interesu procesowego. W tym aspekcie stroną powodową jest ta, która jako pierwsza stawia się wobec sędziego, zgłaszając mu swoje roszczenie, wskazując swoje uprawnienie w spornym interesie i prosząc o przyznanie wyłączności w realizacji tego interesu. Strona przeciwna, która jest pozwana przez sędziego, aby udowodniła własny interes w procesie, jest stroną pozwaną³.

Koncepcje te ujawniają się w wielu publikacjach. Z polskich opracowań warto tu przywołać przynajmniej kilka najbardziej charakterystycznych opinii. F. Bączkowicz stwierdza, że stronami w ścisłym znaczeniu są osoby, które uczestniczą w procesie we własnym imieniu, aby przed sądem dochodzić swych praw lub bronić tych praw przed przeciwnikiem. W szerszym znaczeniu stronami są, według wspomnianego autora, również te osoby, które zgodnie z przepisami prawa jako zastępcy ustawowi działają w sądzie w imieniu tych osób, które samodzielnie nie mogą występować w sądzie. W najszerszym znaczeniu stronami nazywa się także osoby, które stronom w ścisłym lub szerszym znaczeniu pomagają albo je w sądzie reprezentują⁴. Autor łączy więc pojęcie strony z jej faktycznym działaniem w procesie, szczególnie z procesowymi uprawnieniami i obowiązkami, wskazując na związek strony z przedmiotem sporu jako na aspekt wtórny. M. Fąka z kolei analizuje ten

---

¹ Ciekawą instytucję wypracowało w tej mierze prawo rzymskie, w tzw. procesie legisakcyjnym. W sytuacji, gdy obie strony prowadzące spór rościły sobie jednakowe prawo do rzeczy spornej, pretor, przyjmując spór do rozstrzygnięcia, powierzał przedmiot sporny jednej ze stron na czas trwania postępowania. Strona posiadająca przedmiot stawiała się wówczas stroną pozwaną (*reus*), druga strona zaś była zainteresowana formalnym odebraniem jej tego przedmiotu (*actor*). Por. W. O s u c h o w s k i, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1967, s. 158-159.

² A. D z i ę g a, *Strony sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, Warszawa 1994, s. 93.

³ M. G r e s z a t a, *Skuteczność prawna instytucji „lis pendens” w kanonicznym sądowym procesie spornym*, Lublin 2001, s. 192 (BKUL).

⁴ *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. III, Opole 1958, s. 51.

problem w kontekście zasady dwustronności, która polega na tym, iż w każdym procesie występują dwie strony, z których jedna jest powodem, a druga pozwanym. W konsekwencji Fąka stwierdza, w przeciwieństwie do Bączkowi-cza, że stronami są tylko te podmioty, na rzecz których i przeciwko którym toczy się proces, a więc które występują w procesie we własnym imieniu. Dlatego stronami nie są przedstawiciele ustawowi stron, powołani do ich reprezentowania w procesie, ani też pełnomocnicy procesowi, wprowadzeni do procesu przez strony, pomimo że do tych osób także stosuje się przepisy o stronach procesowych⁵. Charakterystyczne dla tego autora jest to, że oparł całą koncepcję na relacji strony do przedmiotu sporu, jako wtórny aspekt traktując faktyczne możliwości działania w procesie. Natomiast T. Pawluk stwierdza po prostu, że strony procesowe są to osoby prowadzące spór przed trybunałem, z których jedna występuje przeciwko drugiej i żąda publicznej ochrony swoich praw, druga zaś zajmuje negatywne stanowisko wobec tego żądania. Obie strony, wdawszy się w spór, są zobowiązane do poniesienia prawnych konsekwencji, określonych prawomocnym wyrokiem⁶. Autor ten wskazuje więc jako podstawę określenia stron wzajemną relację jednej strony do drugiej. Według A. Dziegi ogólnie pojęcie strony należy wiązać zarówno z określeniem wzajemnej relacji stron do interesu spornego, jak też do ich praw i obowiązków w procesie, a także wzajemnej relacji stron do siebie. Przez pojęcie strony autor ten bardzo ogólnie rozumie każdą osobę, która uczestniczy w procesie sądowym ze wszystkimi uprawnieniami i obowiązkami należnymi stronie. Termin *strona* autor odnosi więc w konsekwencji także do osoby, która nie mając wprawdzie w procesie własnego interesu, jest ustanowiona przez kompetentną władzę, aby we własnym imieniu lub mocą pełnionego urzędu publicznego chroniła przed sądem interesy innych osób. Pojęcie strony jawi się tu jako termin techniczny, z którego wynikają jednak dla każdego konkretnego procesu dość istotne skutki praktyczne o charakterze formalnoprawnym. Z tego względu termin ten musi być traktowany dość elastycznie i jako sam w sobie nie do końca określony. Czasami bowiem tym terminem trzeba określić nieco inną treść, niż wynika to z natury rzeczy, np. gdy podmiotem zainteresowanym w przedmiocie sporu jest osoba prawna albo osoba nie mająca pełnej zdolności procesowej. Zatem może także zaistnieć sytuacja, w której pewne osoby, które faktycznie nie są stronami w sporze, formalnie zajmują w procesie miejsce tych stron, a inne osoby,

---

⁵ *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, cz. 2, Warszawa 1978, s. 55.

⁶ *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, Warszawa 1990, s. 219.

które formalnie są stronami, faktycznie w procesie nie występują⁷. Jako podstawowe rozróżnienie Dziegą przywołuje więc podział na strony w sensie materialnym i strony w sensie formalnym⁸. Stroną w sensie materialnym jest podmiot, który występuje w procesie w swojej własnej sprawie i broni własnego interesu. Stroną w sensie formalnym jest osoba, która tylko formalnie, chociaż ze wszystkimi skutkami prawnymi, bierze udział w procesie, nie będąc jednak zaangażowana osobiście, czyli nie mając własnego interesu w sporze. Podział ten zakłada więc jednoczesną obecność w procesie strony w sensie materialnym jako strony podstawowej oraz strony w sensie formalnym, jako strony wspierającej. Ten podział nie uwzględnia jednak specyficznej sytuacji, w której osoba jest bezpośrednio zainteresowana w obronie własnego zagrożonego dobra, czyli zgłasza swoje własne roszczenie, ma swój interes w procesie i chce go bronić, a nie jest w stanie stawić się przed sędzią osobiście. W takiej sytuacji proces też musi być prowadzony. Jako zasadne wprowadza więc wspomniany autor związaną z pojęciem strony z powstałym i koniecznym do rozstrzygnięcia sporem, przy czym spór postrzega jako fakt chronologicznie wcześniejszy niż skarga powodowa, a tym bardziej niż proces. Stąd autor proponuje dokonanie podstawowego w procesach spornych podziału stron na strony sporu, które mają swój interes w procesie i są zainteresowane, by spór został na ich korzyść rozstrzygnięty, oraz strony procesu, które nie mają swojego własnego interesu w procesie, nie występują więc w swoim imieniu, uczestniczą jednak we wszystkich czynnościach procesowych na czyjeś zlecenie. Strona sporu może być jednocześnie stroną procesu w swojej sprawie, jeżeli jest to osoba fizyczna, która prowadzi ją osobiście, stawiając się i działając wobec sędziego⁹. Strona sporu nie zawsze jednak może¹⁰ lub nie zawsze chce występować w sądzie osobiście, nie jest wtedy stroną procesu, ale nie przestaje być stroną sporu¹¹. Strony sporu, według Dziegą, są to zatem osoby fizyczne lub prawne, które są inicjatorami

---

⁷ Dziegą, dz. cyt., s. 41-42.

⁸ Terminologię tę autor wprowadza za C. Gullo; por. Dziegą, dz. cyt., s. 45.

⁹ Tamże, s. 46-48.

¹⁰ CIC, c. 1478, § 1; por. CCEO, c. 1136, § 1; CIC, c. 1478, § 2; por. CCEO, c. 1136, § 2; CIC, c. 1478, § 3; por. CCEO, c. 1136, § 3; CIC, c. 1478, § 4; por. CCEO, c. 1136, § 4; CIC, c. 1479; por. CCEO, c. 1137.

¹¹ Osoby prawne natomiast nigdy, według prawa kościelnego, nie mogą być stronami procesu, lecz zawsze muszą wyznaczać swojego ustawowego, prawnego reprezentanta: CIC, c. 1480, § 1; por. CCEO, c. 1138, § 1. Decyzje procesowe podejmowane przez prawnego reprezentanta osoby prawnej mają wówczas moc decyzji stron sporu; por. Dziegą, dz. cyt., s. 48.

postępowania sądowego ze względu na swój interes w przedmiocie sporu. Strony sporu rozpoczynają faktyczną kontrowersję jeszcze przed formalnym wszczęciem procesu. Pojęcie strony sporu wiąże się więc z istnieniem kontrowersji i z rozpoczęciem procesu, a nie z jego przebiegiem. Strony procesu natomiast są to osoby, które występują aktywnie wobec sędziego w procesie, niezależnie od tego, czy proces toczy się dla obrony ich własnego interesu czy też, gdy działają one w imieniu innej osoby – strony sporu. Skoro występują w procesie – są stronami procesu¹².

Podstawowym dla wszystkich autorów podziałem stron procesowych jest rozróżnienie na stronę powodową i stronę pozwaną. Każdy proces wymaga udziału tych stron. Podstawowym kryterium tego podziału jest ich relacja do przedmiotu spornego, pozostałe kryteria, takie jak relacja do sędziego, zakres uprawnień i obowiązków procesowych, a także wzajemna relacja stron do siebie jawią się jako wtórne względem kryterium podstawowego. Stroną powodową jest więc osoba, która wszczyna proces, zwracając się do sędziego o pomoc w obronie jej naruszonego lub zagrożonego uprawnienia. Prosi ona o prawo do korzystania z przedmiotu sporu. Stroną pozwaną jest osoba, od której powód żąda zgodnie z formalnymi wymogami, wobec sędziego, ustąpienia z jej uprawnień do korzystania ze spornego przedmiotu¹³. W sprawach o nieważność małżeństwa, które należą do grupy tzw. procesów małżeńskich¹⁴, z natury rzeczy uprawnieni do zwracania się do sędziego o przeprowadzenie procesu są małżonkowie, którzy to małżeństwo zawarli. Nie jest istotne, czy czyni to jedno z nich czy też czynią to oboje. Jest to bowiem fundamentalne prawo ich obojga, by o ich małżeństwie jako pierwsi mogli się wypowiedzieć oni sami¹⁵. Ci małżonkowie są wskazywani jako strony w tego typu procesach. Jeśli nie ma żadnych przeszkód i taka jest ich wola, mogą oni również występować jako strony procesu¹⁶.

¹² D z i ę g a, dz. cyt., s. 48-49.

¹³ G r e s z a t a, dz. cyt., s. 196.

¹⁴ Na temat różnych postępowań dotyczących małżeństwa zob. m.in. W. H. W o e s t - m a n, *Les proces spéciaux de mariage*, Ottawa 1994.

¹⁵ CIC, c. 1501; por. CCEO, c. 1104, § 2; por. CIC, c. 1674, 1°; por. CCEO, c. 1360, 1°.

¹⁶ Szeroko na temat toczącej się dyskusji, czy w teoretycznej strukturze procesu o nieważność małżeństwa współmałżonkowie są rzeczywiście stronami, zob. D z i ę g a, dz. cyt., s. 91-156.

3. PRAWA I OBOWIĄZKI STRONY POWODOWEJ

Podejmując analizę praw i obowiązków strony powodowej wpływających z jej udziału w procesie, należy przede wszystkim wskazać, że to właśnie powód jest inicjatorem postępowania w sądzie. Na samym początku istnienia sporu, kiedy sprawa jeszcze nie jest przedłożona sędziemu, wszystko należy do powoda i zależy od powoda. Podejmuje on osobistą decyzję o wniesieniu sprawy do sędziego, gdy nikt w tej materii jeszcze nic nie czyni. Decyzją powoda zostaje więc dokonany pierwszy formalny akt w sprawie, czyli złożenie skargi powodowej, wskutek czego także inne osoby nabywają prawo decydowania o dalszych czynnościach w tym postępowaniu, zarówno pracownicy sądu, jak inni uczestnicy procesu. Z inicjatywy powoda sędzia podejmuje przedstawiony mu problem¹⁷, najpierw rozstrzygając, czy jest w tej sprawie właściwy. Stwierdziwszy swoją właściwość, rozstrzyga, czy sama skarga kwalifikuje się do przyjęcia. Kolejną decyzją sędziego, wynikającą z podjętej inicjatywy powoda, jest ukonstytuowanie pierwszych ściśle procesowych relacji, rozpoczynających proces od strony formalnej. Skutkiem tych działań sędziego, wszczętych w rzeczywistości przez powoda, jest doprowadzenie do zawiśnięcia sporu. Można więc powiedzieć, że inicjatywa osoby, która w procesie staje się stroną powodową, nie tylko umożliwia, ale pośrednio nawet wymusza zaistnienie procesu. Zaistnienie procesu sprawia z kolei, że strona powodowa musi podjąć wiele obowiązków związanych z jego prowadzeniem.

Obowiązki powoda wynikające z zaistnienia *iudicium* grupują się wokół pozostawania do dyspozycji sędziego przez cały czas trwania procesu¹⁸, stawiania się do siedziby sądu na każde wezwanie sądowe i bycia w ciągłej gotowości do współpracy z sędzią w poszukiwaniu prawdy obiektywnej¹⁹ na każdym etapie procesu spornego²⁰. Jeżeli chodzi o czynności zmierzające do ustalenia formuły sporu, do powoda należy²¹ podjęcie inicjatywy procesowej, wybór sposobu postępowania dla zawiązania sporu²², wpływ na

---

¹⁷ Zob. CIC, c. 1501; por. CCEO, c. 1104, § 2.

¹⁸ CIC, c. 1477; por. CCEO, c. 1135.

¹⁹ CIC, c. 209, § 1, § 2; por. CCEO, c. 12, § 1.

²⁰ Szerzej na temat elementów proceduralnych: D z i ę g a, dz. cyt., s. 63-66.

²¹ Szerzej na temat udziału powoda w ustaleniu formuły wątpliwości: A. D z i ę g a, *Udział stron procesowych w ustaleniu formuły sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, „Ius Matrimoniale” 3(1992), s. 58-63.

²² CIC, c. 1513, § 2; por. CCEO, c. 1195, § 2.

brzmienie formuły sporu poprzez przekazywane sędziemu informacje, akceptacja ustalonej przez sędziego formuły sporu²³ oraz ewentualna prośba o zmianę tej formuły po rozpoczęciu instrukcji²⁴. Podczas instrukcji sprawy powód ma podstawowy obowiązek przedstawienia dowodów na prawdziwość tego, co twierdzi²⁵. Powinien w sądzie złożyć swoje oświadczenia²⁶, zaproponować świadków do przesłuchania²⁷, przedstawić odpowiednie dokumenty²⁸, wskazać zagadnienia wymagające ekspertyzy biegłych, w niektórych sprawach samemu poddać się badaniom biegłych²⁹ czy też wskazać na zasadność przeprowadzenia wizji lokalnej i oględzin sądowych³⁰. Szczególnie ważny dla sprawy jest aktywny udział strony powodowej w dyskusji sprawy³¹, w czasie której może ona jeszcze raz, na podstawie zebranego materiału dowodowego, bronić swojego stanowiska i dowodzić wobec sędziego prawdziwości swojej tezy procesowej. W czasie etapu wyrokowania³² strona powodowa nie ma ani prawa do aktywności procesowej, ani bezpośrednich obowiązków. Jej obowiązkiem jest zasadniczo czekać na rozstrzygnięcie sędziowskie. Podstawowym, wynikającym z jej udziału w procesie, obowiązkiem strony powodowej w odniesieniu do wyroku jest przyjęcie i zaakceptowanie rozstrzygnięcia sędziowskiego. Oprócz obowiązku należy też wskazać niezwykle istotne prawo strony powodowej wynikające z zaistniałego procesu w odniesieniu do wyroku. Tym prawem jest możliwość podważenia wyroku na podstawie jednego ze wskazanych w prawie sposobów, do których należy skarga o nieważność wyroku³³ i apelacja³⁴ oraz przywrócenie do stanu poprzedniego³⁵.

Wydaje się więc, że zakres skutków wypływających z zaistnienia procesu w odniesieniu do strony powodowej jest dość istotny. Ze względu na to, że właśnie powód swoją inicjatywą procesową doprowadził do zaistnienia tego

---

²³ CIC, c. 1513, § 3; por. CCEO, c. 1195, § 3.

²⁴ CIC, c. 1514; por. CCEO, c. 1196.

²⁵ CIC, c. 1526, § 1; por. CCEO, c. 1207, § 1.

²⁶ CIC, c. 1530-1538.

²⁷ CIC, c. 1547-1573.

²⁸ CIC, c. 1539-1546.

²⁹ CIC, c. 1574-1581.

³⁰ CIC, c. 1582-1583.

³¹ CIC, c. 1601-1606.

³² CIC, c. 1607-1618.

³³ CIC, c. 1619-1626.

³⁴ CIC, c. 1628-1640.

³⁵ CIC, c. 1645-1648.

stanu, w czasie jego trwania ciąży na nim istotne obowiązki dotyczące aktywnego prowadzenia procesu. Obowiązki te nie wynikają jedynie z podstawowego dla wszystkich wiernych obowiązku współpracy z trybunałem kościelnym, ale przede wszystkim z faktu podjęcia inicjatywy procesowej.

4. PRAWA I OBOWIĄZKI STRONY POZWANEJ

Strona pozwana nie ma tak istotnego udziału w ukonstytuowaniu się istotnych relacji procesowych jak strona powodowa, ale skutki ich zaistnienia dotyczą bezpośrednio również pozwanego i wciągają go w całą skomplikowaną strukturę formalnoprawną procesu. Rola pozwanego w początkowej fazie procesu jest bardzo niewielka i właściwie ogranicza się tylko do jego rzeczywistej relacji względem przedmiotu sporu. Na tym etapie nie jest on jeszcze *de facto* stroną pozwaną, a jedynie stroną zainteresowaną w przedmiocie sporu. Nie musi nic robić, żeby wszcząć proces. Tylko na wyraźne życzenie sędziego, jeżeli będą mu przedstawione określone zagadnienia dotyczące bądź samego sporu, bądź konkretnych informacji motywujących przyjęcie lub oddalenie skargi, pozwany, ciągle jedynie jako osoba zainteresowana w sporze, ma prawo i obowiązek udzielenia możliwie pełnej informacji. Jego działanie nabiera jednak znaczenia procesowego i może być wskazane jako skutek zaistnienia *iudicium* po przyjęciu skargi powodowej, gdyż właśnie w tym momencie zostaje on ukonstytuowany jako strona pozwana. Można zatem stwierdzić, iż pozwany przed zaistnieniem procesu nie odgrywa istotnej roli, a jego formalna obecność w procesie rozpoczyna się dopiero wraz z zaistnieniem procesu. Pierwsze formalnoprawne działania pozwanego w sprawie dotyczą jego udziału w fazie *litis contestatio*. Zasadniczy udział strony pozwanej rozpoczyna się właśnie przy ustalaniu formuły sporu³⁶ i trwa potem poprzez kolejne etapy procesu. Wśród praw i obowiązków procesowych strony pozwanej zdecydowana większość jest analogiczna do praw i obowiązków strony powodowej, z uwzględnieniem jednak istotnej różnicy pomiędzy stroną powodową i stroną pozwaną. Zgodnie z charakterem i podstawowym zadaniem procesowym strona powodowa ma w czasie procesu twierdzić, zaś strona pozwana zgodnie z charakterem swojego zadania procesowego powinna, nie naruszając prawdy, zaprzeczać tezie po-

---

³⁶ Szerzej na temat udziału pozwanego w ustalaniu formuły wątpliwości: D z i ę g a, *Udział stron*, s. 63-65.

wodowej. Taka postawa strony powodowej i strony pozwanej powinna się ujawniać w całym czasie trwania stanu zawiśnięcia sporu i przy wszystkich działaniach procesowych. Strona pozwana ma jednak prawo do tej samej inicjatywy procesowej na etapie *litis contestatio*, instrukcji i dyskusji sprawy jak strona powodowa. To prawo i ten obowiązek wynikają jednak z podstawowego dla wszystkich wiernych obowiązku współpracy z trybunałem kościelnym, w przypadku stron sprecyzowanym przez sędziego decyzją o przyjęciu i prowadzeniu tej konkretnej sprawy. Dodatkową podstawą aktywności pozwanego w procesie spornym jest jego troska o ochronę i obronę własnego interesu procesowego, co powinno go skłaniać w czasie trwania procesu do maksymalnego przejawiania inicjatywy zawsze, gdy jest to korzystne z punktu widzenia jego interesu, także do zgłaszania środków przeciwko wyrokowi.

Skutki bezpośrednie zaistniałego procesu w odniesieniu do strony pozwanej polegają więc głównie na ukonstytuowaniu tego podmiotu jako strony w procesie, z czym związane jest udzielenie ściśle określonych praw procesowych oraz nałożenie określonych obowiązków. Jednak zakres aktywności procesowej podejmowanej w ramach wspomnianych praw i obowiązków ma swoje oparcie w przypadku strony pozwanej raczej w obowiązku współpracy wiernego z trybunałem kościelnym oraz w naturalnym prawie do ochrony i obrony własnego interesu. Jest tu więc istotna różnica względem strony powodowej.

5. UDZIAŁ RZECZNIKA SPRAWIEDLIWOŚCI I OBROŃCY WĘZŁA

Zaistnienie *iudicium* nie tylko nakłada na stronę powodową i stronę pozwaną określone prawa i obowiązki procesowe, ale skutkuje także udzieleniem uprawnień w tej sprawie lub nałożeniem obowiązków procesowych na osoby pełniące w Kościele urząd rzecznika sprawiedliwości i obrońcy węzła. Rzecznik sprawiedliwości jest to osoba, która strzeże interesu Kościoła w sprawach spornych, w których, zdaniem ordynariusza, chodzi o dobro publiczne, w sprawach zaś karnych występuje jako publiczny oskarżyciel³⁷. Obejmuje zasięgiem swoich działań wszystkie sprawy karne, a ze spraw

---

³⁷ CIC, c. 1430; por. CCEO, c. 1094; CIC, c. 1431, § 1; por. CCEO, c. 1095, § 1; por. też normę CIC 17, c. 1725, § 1. Komentarz do normy poprzedniego Kodeksu zob. m.in. B a c z k o w i c z, dz. cyt., s. 31.

spornych te, które dotyczą dobra publicznego³⁸. Rzecznikiem sprawiedliwości może być kapłan lub osoba świecka dobrego imienia, posiadająca doktorat lub licencjat prawa kanonicznego, wypróbowana w roztropności i gorliwości o sprawiedliwość, którą na ten urząd mianuje biskup³⁹. Występując w procesie, rzecznik sprawiedliwości posiada wszystkie uprawnienia i obowiązki strony procesu. Biorąc pod uwagę specyficzny udział rzecznika sprawiedliwości w sprawach o nieważność małżeństwa, warto podkreślić, że prawdopodobnie konieczność zachowania naturalnego uprawnienia małżonków do zaskarżania ważności swego małżeństwa w sytuacjach prawnie umotywowanych, a jednocześnie potrzeba uzupełnienia ich zaniedbania, gdy nie wprowadzają sprawy nieważności do sądu kościelnego w sytuacji, gdy jest ona znana i rozgłoszona, jest podstawą normy o prawie do zaskarżania małżeństwa przez rzecznika sprawiedliwości⁴⁰. Zasadniczą podstawą jego udziału w tych sprawach w charakterze strony powodowej jest przepis, zgodnie z którym rzecznik jest zdolny do wniesienia prośby o prowadzenie procesu, kiedy nieważność małżeństwa została rozgłoszona oraz jeżeli to małżeństwo nie może być uważnione lub nie jest to pożyteczne⁴¹. Tak więc rola rzecznika sprawiedliwości w procesach o nieważność małżeństwa jest niemalże identyczna jak rola współmałżonka wnoszącego skargę powodową. Inne są tylko warunki, w których się to dokonuje. W przypadku rzecznika chodzi bowiem o wiedzę, jaką posiada „opinia publiczna” na temat nieważności małżeństwa. Również obowiązki, które mu przynależą w czasie trwania przewodu sądowego, są porównywalne z obowiązkami stron sporu. Odrębnym zadaniem urzędu rzecznika sprawiedliwości jest obowiązek zabezpieczania dobra publicznego⁴², w innych typach procesu spornego niż proces o orzeczenie nieważności małżeństwa.

Innym przykładem strony procesu jest *defensor vinculi*. Jest to urząd przewidziany dla procesowej obrony, a w pewnym sensie także ochrony waż-

---

³⁸ S. B i s k u p s k i, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymsko-katolickiego*, t. I: *Proces małżeński*, Olsztyn 1960 s. 100; por. T. P a w ł u k, *Zasada śledcza w kanonicznym procesie karnym*, „Studia Warmińskie” 1(1964) s. 299; T. P i e r o n e k, *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, cz. 1, Warszawa 1970, s. 134.

³⁹ CIC, c. 1435; por. CCEO, c. 1099, § 1-2.

⁴⁰ CIC, c. 1501; por. CCEO, c. 1104, § 2; por. CIC, c. 1674, 2°, por. CCEO, c. 1360, 2°. Szeroko na ten temat: J. G r z y w a c z, *Promotor sprawiedliwości i jego udział w sprawach małżeńskich*, Lublin 1974.

⁴¹ CIC, c. 1674; por. CCEO, c. 1360.

⁴² CIC, c. 1430; por. CCEO, c. 1094.

ności i nietykalności wężła małżeństwa oraz wężła święceń⁴³. Prawodawca stwierdza, iż obrońca wężła, podobnie jak rzecznik sprawiedliwości, ma prawo głosu zawsze wtedy i w takich sytuacjach jak powód i pozwany. Na sędziego nakłada to obowiązek powiadomienia go o sprawie przyjętej do prowadzenia, czyli o zaistnieniu konkretnego procesu, a także udzielania mu głosu, wzywania na sesje, przekazywania akt sprawy, a więc zawsze, gdy podejmowana jest jakaś decyzja z udziałem stron⁴⁴. Szczególnie w odniesieniu do procesu o nieważność małżeństwa można wskazać wiele szczegółowych uprawnień, jakie posiada obrońca wężła w tym procesie⁴⁵. Obecny Kodeks nie rozstrzyga jednoznacznie prowadzonej wśród kanonistów dyskusji, czy obrońca wężła, a także rzecznik sprawiedliwości mogą być uważani za strony w procesie. Pomijając jednak kwestie teoretycznych analiz tej instytucji, zarówno rzeczowo, jak i procesowo zostali ze stronami procesowymi zrównani⁴⁶. Kwestia ta staje się o wiele bardziej jasna, gdy się weźmie pod uwagę podział stron na strony sporu i strony procesu. W świetle tego podziału obrońca wężła jest przykładem strony procesu, a w sprawach o nieważność małżeństwa występuje wobec sędziego jako reprezentant Kościoła⁴⁷. Jeżeli chodzi o obowiązki i uprawnienia procesowe obrońcy wężła wynikające z *iudicium*, należy zaznaczyć, że jego zadanie związane z procesem właściwie zaczyna się dopiero od etapu zawiązania sporu⁴⁸. Dzieje się tak, gdyż już na tym etapie ma on formalne prawo działania w takim samym zakresie, jak strona powodowa i strona pozwana⁴⁹. Po ustaleniu formuły sporu obrońca

⁴³ Szerzej na temat zadań obrońcy wężła: M. G r e s z a t a, *Z dyskusji nad zadaniem obrońcy wężła*, „Prawo–Administracja–Kościół” 1(5) 2001, s. 153-168.

⁴⁴ CIC, c. 1434; por. CCEO, c. 1098; CIC, c. 1678, § 1, por. CCEO, c. 1364, § 1.

⁴⁵ F. L e m p a, *Problem roli obrońcy wężła w procesie o nieważność małżeństwa według KPK z 1983 roku*, „Stowarzyszenie Kanonistów Polskich. Biuletyn” 8(1995), nr 1, s. 59-64; S. P a ź d z i o r, *Sędziowska ocena uwag przedwyrokowych obrońcy wężła małżeńskiego*, w: *Kościelne prawo procesowe*, t. I, red. A. Dziega, Lublin 1999, s. 41-46.

⁴⁶ T. P i e r o n e k, *Udział obrońcy wężła w procesie małżeńskim*, „Kościół i Prawo” 6(1989), s. 96.

⁴⁷ D z i ę g a, *Strony sporu*, s. 149; t e n ż e, *Zadania procesowe obrońcy wężła małżeńskiego*, w: *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. I, red. A. Dziega, Lublin 1999, s. 29.

⁴⁸ Szerzej na temat udziału obrońcy wężła w ustalaniu formuły sporu: D z i ę g a, *Udział stron*, s. 65; t e n ż e, *Zadania procesowe*, s. 31-33.

⁴⁹ Oczywiście, poza wnoszeniem nowych roszczeń, wykraczających poza kodeksowe zadania urzędu obrońcy wężła, np. wniosek o wprowadzenie nowego tytułu nieważności małżeństwa; por. D z i ę g a, *Zadania procesowe*, s. 34-35.

węzła ma prawo do proponowania dowodów⁵⁰. Jego szczególna rola na etapie dyskusji sprawy zaznacza się poprzez konieczność napisania uwag przedwyrokowych pod sankcją nieważności akt⁵¹. Jest to istotna różnica pomiędzy obrońcą i stronami sporu, która wynika z natury jego urzędu i z ogólnych norm procesowych.

Oceniając ogólnie skutki zaistnienia procesu w odniesieniu do rzecznika sprawiedliwości i do obrońcy węzła w sprawach, w których biorą oni udział, należy podkreślić, że wspólnym dla obu tych urzędów skutkiem *iudicium* jest osadzenie ich w procesie w charakterze strony procesu, czyli udzielenie im wszystkich uprawnień i nałożenie wszystkich obowiązków z tego wynikających. Dotyczy to każdego z etapów postępowania, czyli zarówno *litis contestatio*, jak też instrukcji i dyskusji sprawy. Dotyczy to także obowiązku przyjęcia wyroku lub prawa do podważenia wyroku. To ostatnie prawo wskazuje na szczególną „władzę” każdego z tych urzędów nad procesem, skoro mogą postulować, by spór prawny nie zanikł mocą ogłoszonego już wyroku, lecz był kontynuowany w kolejnej instancji. Rzecznik sprawiedliwości występuje w procesie raczej po stronie powodowej, obrońca węzła zaś po stronie pozwanej. Wynika to z natury każdego z tych urzędów.

6. UDZIAŁ ADWOKATA I PEŁNOMOCNIKA

Odrębna grupa skutków wpływających z zaistniałego *iudicium* może być odniesiona do zadania adwokata i pełnomocnika, o ile występują w procesie. Adwokat jest klasycznym przykładem strony procesu⁵². Adwokatem w trybunale kościelnym może być osoba pełnoletnia i nienaruszonej sławy, ponadto ma on być katolikiem, chyba że biskup diecezjalny zezwoli inaczej, doktorem prawa kanonicznego lub skądinąd prawdziwie biegłym i zatwierdzonym przez tegoż biskupa⁵³. Adwokat jest to osoba mająca przepisane i for-

---

⁵⁰ Można dyskutować, czy w tym przypadku są to już tzw. dowody z urzędu czy też termin „dowód z urzędu” należy zarezerwować jedynie dla środków dowodowych wprowadzanych przez sędziego. Dzięga (*Zadania procesowe*, s. 33) uważa, że obrońca węzła ma prawo i nawet obowiązek zgłaszania środków dowodowych tak, jak każda strona, czyli również z zachowaniem sposobu postępowania przewidzianego dla takiej inicjatywy.

⁵¹ CIC, c. 1433; por. CCEO, c. 1097.

⁵² Szeroko na tema adwokata: L. B o t e k, *Le esigenze morali per gli avvocati nella Chiesa in una visione istituzionale del processo canonico*, Roma 1996.

⁵³ CIC, c. 1483; por. CCEO, c. 1141.

malnie uznane przez kompetentną władzę kwalifikacje, która na prośbę strony sporu okazuje jej pomoc w sporach prawnych przed sądem przez odwołanie się do przepisów prawa⁵⁴. Adwokat w sądzie kościelnym jest jedynie rzecznikiem interesów prywatnych strony, nie jest urzędnikiem sądowym i nie zajmuje, tak jak w sądach świeckich, stanowiska prawnopublicznego⁵⁵. Pomaga on klientowi w redagowaniu skargi powodowej, we właściwym określeniu przedmiotu i podstaw sporu, wskazuje, jakie należy przedłożyć dowody, dokumenty, jakie elementy w zeznaniach świadków byłyby rozstrzygające⁵⁶. W czasie trwania sprawy adwokat pomaga klientowi w składaniu zarzutów i zwalczaniu argumentów przeciwnika⁵⁷. Każda strona sporu z reguły może sobie swobodnie ustanowić adwokata w sprawie spornej⁵⁸, w sprawie karnej musi on występować zawsze⁵⁹. Można ustanowić w tej samej sprawie nawet kilku adwokatów⁶⁰. Przed podjęciem zadania procesowego adwokat musi złożyć w trybunale odpowiednie zlecenie⁶¹. Jest zwolniony od obowiązku udzielania odpowiedzi jako świadek w sprawie⁶². W przeciwieństwie do strony sporu może być natomiast obecny przy zeznaniach świadków w sprawach dotyczących dobra publicznego Kościoła⁶³. Po zebraniu materiału dowodowego sędzia musi zezwolić adwokatom, by przejrżeli akta sprawy w trybunale, a nawet dać im odpis akt sprawy, jeśli o to poproszą⁶⁴. Szczególnie ważny jest udział adwokata w dyskusji sprawy, w czasie której może on, wykorzystując swoją wiedzę oraz swoje zdolności pisarskie, a w procesie

⁵⁴ S. P ł o d z i e Ń, *Adwokat*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. I, Lublin 1973, k. 118.

⁵⁵ Jest to opinia Bączkowicza (*Prawo kanoniczne*, s. 62), jak się wydaje, aktualna również w świetle obecnego Kodeksu.

⁵⁶ J. G r z y w a c z, *Adwokaci, pełnomocnicy procesowi, instytucja stałych obrońców (kan. 1490)* (referat wygłoszony w czasie Międzynarodowego Sympozjum dla pracowników Trybunałów Kościelnych w Europie Środkowowschodniej w Lublinie 19-21 września 1991 roku).

⁵⁷ G r z y w a c z, *Adwokaci, pełnomocnicy procesowi, instytucja stałych obrońców (kan. 1490)*.

⁵⁸ CIC, c. 1481, § 1; por. CCEO, c. 1139, § 1.

⁵⁹ CIC, c. 1481, § 2; por. CCEO, c. 1139, § 2; por. CIC, c. 1723, § 1, § 2; por. CCEO, c. 1474.

⁶⁰ CIC, c. 1482, § 3; por. CCEO, c. 1140, § 3. Ale mimo to strona sporu zobowiązana jest zawsze stawić się w sądzie osobiście z nakazu prawa lub sędziego. CIC, c. 1477; por. CCEO, c. 1135.

⁶¹ CIC, c. 1484, § 1; por. CCEO, c. 1142, § 1.

⁶² CIC, c. 1548, § 2, 1°; por. CCEO, c. 1229, § 2, 1°; CIC, c. 1550, § 2, 1°, por. CCEO, c. 1231, § 2, 1°.

⁶³ CIC, c. 1559; por. CCEO, c. 1240.

⁶⁴ CIC, c. 1598, § 1; por. CCEO, c. 1281, § 1.

ustnym talenty oratorskie, wziąć czynny udział. W swoich mowach i pismach obrończych adwokat nie może posługiwać się informacjami, których nie ma w aktach sprawy⁶⁵. W procesie karnym podczas dyskusji sprawy adwokat oskarżonego zawsze ma prawo pisać lub przemawiać jako ostatni⁶⁶. Osoba, która występowała w danej sprawie jako adwokat, nie może już więcej w tej samej sprawie, choćby nawet w innej instancji, występować ani jako sędzia, ani jako asesor⁶⁷. Jeżeli strona sporu chce usunąć adwokata, dla osiągnięcia tego skutku musi podać mu to formalnie do wiadomości, a gdy w sprawie nastąpiło już zawiązanie sporu, należy o tym usunięciu powiadomić także sędziego i stronę przeciwną⁶⁸. Jeżeli adwokat występujący w sprawie w czasie rozprawy zachowywałby się nagannie, sędzia może go sam zawiesić w wykonywaniu tego urzędu⁶⁹, może to zrobić również na żądanie strony⁷⁰. Ze względu na charakter sprawy sędzia może też zobowiązać adwokata do zachowania tajemnicy zarówno odnośnie do przebiegu sprawy, jak i do zawartości akt sprawy⁷¹. Jeśli chodzi o wynagrodzenia adwokatów, biskup powinien ustanowić odpowiednie przepisy w tej materii⁷². Nie wolno adwokatowi umawiać się ze stroną sporu na zbyt wygórowane wynagrodzenie, gdyż może być za to ukarany grzywną pieniężną, zawieszony w pełnieniu urzędu, a nawet skreślony przez biskupa z listy adwokatów⁷³. Tak samo może zostać ukarany również wtedy, gdy wydobywa sprawy z właściwych skądinąd trybunałów, by korzystniej je rozstrzygać przed innymi trybunałami⁷⁴. W procesie ustnym adwokat może być obecny podczas przesłuchania pozostałych stron, świadków i biegłych⁷⁵, jego żądania i zarzuty notariusz powinien sformułować na piśmie⁷⁶. W procesach o orzeczenie nieważności

---

⁶⁵ CIC, c. 1604, § 1; por. CCEO, c. 1287, § 1.

⁶⁶ CIC, c. 1725; por. CCEO, c. 1478.

⁶⁷ CIC, c. 1447; por. CCEO, c. 1105.

⁶⁸ CIC, c. 1486, § 1; por. CCEO, c. 1146, § 1.

⁶⁹ CIC, c. 1470, § 2; por. CCEO, c. 1129, § 2. Nad prawidłowym sprawowaniem tego zadania przez adwokatów czuwa, oprócz sędziów przewodniczących w procesach, wikariusza sądowego oraz biskupa diecezjalnego, także Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej i w razie potrzeby może upominać adwokatów; por. CIC, c. 1445, § 3, 1°. Norma ta nie ma swojego odpowiednika w CCEO.

⁷⁰ CIC, c. 1487; por. CCEO, c. 1145.

⁷¹ CIC, c. 1455, § 3; por. CCEO, c. 1113, § 3.

⁷² CIC, c. 1649, § 1, 2°; por. CCEO, c. 1335, § 1, 2°.

⁷³ CIC, c. 1488, § 1; por. CCEO, c. 1146, § 1.

⁷⁴ CIC, c. 1488, § 2; por. CCEO, c. 1146, § 2.

⁷⁵ CIC, c. 1663, § 2; por. CCEO, c. 1349, § 2.

⁷⁶ CIC, c. 1664; por. CCEO, c. 1350.

małżeństwa nie ma konieczności udziału adwokata, odmiennie niż w przypadku procesów karnych. Jednak obecnie prawodawca kościelny wyraźnie domaga się udziału adwokatów w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Domaga się tego także mentalność współczesnego człowieka, coraz bardziej odczuwającego potrzebę respektowania jego praw podmiotowych. Racje praktyczne też przemawiają za ich udziałem. Mogą na tym korzystać przede wszystkim strony sporu, ale także sędziowie⁷⁷. Pełne zaangażowanie się adwokata w sprawę klienta może wprawdzie spowodować często wnoszenie bezzasadnych wniosków dowodowych, konstruowanie sztucznych hipotez, wręcz nadużywanie prawa do obrony, należy jednak stwierdzić, że udział adwokata mimo wszystko bardziej „opłaca się” sądowi⁷⁸.

Adwokat jako strona procesu może występować w procesie jedynie w zakresie możliwości udzielonych mu przez stronę w zleceniu⁷⁹. Strona, która ustanawia jednocześnie kilku adwokatów⁸⁰, każdemu z nich musi dać zlecenie, czyli określić zakres jego obowiązków. Ogólnie należy stwierdzić, że zadaniem adwokata jest doradztwo prawne, służenie stronie sporu w zakresie udzielania porad prawnych i wskazywania norm prawnych, z których strona może korzystać, aby udowodnić swoje twierdzenie. Tak więc, jeśli adwokat zostanie wprowadzony przez stronę, za zgodą sędziego, do sprawy, zostaje wprowadzony w realia konkretnego procesu. Skoro adwokat jest w te uwarunkowania wprowadzony formalnie, musi wypełnić obowiązki, które z tego procesu wynikają, a do tych obowiązków należy przede wszystkim towarzyszenie stronie sporu podczas procesu celem udzielania porad prawnych na każdym etapie procesu i w każdym jego stadium tak, by strona sporu rozumiała i właściwie wypełniała swoje prawa i obowiązki.

⁷⁷ Sędziowie w polskich trybunałach kościelnych nie musieliby troszczyć się bezpośrednio o interes procesujących się stron. Nacisk adwokatów na dokładne i sprawne rozpatrywanie spraw może też mieć inne pozytywne skutki. Sędziowie w ten sposób stają się jeszcze bardziej zdopingowani do solidnego uzasadniania swoich decyzji, co o wiele bardziej mogłoby podnieść poziom polskiego sądownictwa kościelnego; por. R. S z t y c h m i - l e r, *Potrzeba udziału adwokata w procesie o nieważność małżeństwa*, „Stowarzyszenie Kanonistów Polskich. Biuletyn” 6(1994), nr 1, s. 37-38.

⁷⁸ Takie same zachowania można napotkać u stron sporu, zwłaszcza że nie zawsze rozumieją one sens i reguły procesu. Gdyby adwokat nawet chciał rozegrać potyczkę z sądem, będzie to mniej dokuczliwe niż roszczenia stron, które czasami są bardzo dalekie od meritum sprawy, gdyż nie dysponują wiedzą fachową; R. S o b a ń s k i, *Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa*, „Ius Matrimoniale” 3(1998), s. 141.

⁷⁹ CIC, c. 1484, § 1; por. CCEO, c. 1142, § 1.

⁸⁰ CIC, c. 1482, § 3; por. CCEO, c. 1140, § 3.

Inną stroną procesu jest pełnomocnik⁸¹. Strona sporu, poza wypadkami określonymi w prawie, może sobie swobodnie ustanowić pełnomocnika⁸², ale zawsze musi się stawić osobiście w sądzie, jeśli taki będzie nakaz prawa lub sędziego⁸³. Zasadą jest, iż można ustanowić sobie tylko jednego pełnomocnika⁸⁴, gdyby jednak dla słusznej przyczyny strona ustanowiła kilku pełnomocników, musi wyznaczyć odpowiedni porządek ich działania, tak by w poszczególnych sprawach mógł występować tylko jeden z nich⁸⁵. Zawsze jest to jednak sytuacja wyjątkowa. Pełnomocnicy powinni być pełnoletni i nienaruszonej sławy⁸⁶. W świetle obecnego prawa strona jest całkowicie swobodna co do wyboru pełnomocnika. Prawodawca domaga się tylko, by była to osoba pełnoletnia i ciesząca się dobrą opinią. Obecny Kodeks nie żąda, by był to katolik, sama zaś przynależność do innej religii lub wyznania nie jest jeszcze podstawą złej opinii. Należy natomiast mocno podkreślić, że strona dokonuje wyboru osoby pełnomocnika niejako na swoje wyłączne ryzyko, odmiennie niż przy wyborze adwokata, którego uczciwość i kwalifikacje prawne gwarantuje biskup, umieszczając go na liście adwokatów⁸⁷. Pełnomocnik powinien posiadać pełnomocnictwo z bezpośrednim skutkiem ważności czynności prawnych dokonanych na rzecz reprezentowanego⁸⁸. Pełnomocnictwo musi być dokonane na piśmie. Podpis zleceniodawcy powinien być uwierzytelniony, zwłaszcza gdyby zleceniodawca z jakichś powodów nie mógł pisać⁸⁹. Pełnomocnik przed podjęciem zadania musi złożyć

---

⁸¹ Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej sprawuje również ogólny nadzór nad zasadami i sposobem powoływania i wykonywania funkcji przez pełnomocników procesowych, por. CIC, c. 1445, § 3, 1°. Norma ta nie ma swojego odpowiednika w CCEO.

⁸² CIC, c. 1481, § 1; por. CCEO, c. 1139, § 1. W procesie cywilnym także funkcjonuje zasada, że strony i ich zastępcy ustawowi mogą działać przed sądem osobiście lub przez pełnomocników; por. W. M i s z e w s k i, *Proces cywilny w zarysie*, cz. 1, Warszawa–Łódź 1946, s. 86; M. W a l i g ó r s k i, *Polskie prawo procesowe cywilne*, Warszawa 1947, s. 137.

⁸³ CIC, c. 1477; por. CCEO, c. 1135.

⁸⁴ CIC, c. 1482, § 1; por. CCEO, c. 1140, § 1.

⁸⁵ CIC, c. 1482, § 2; por. CCEO, c. 1140, § 2.

⁸⁶ CIC, c. 1483; por. CCEO, c. 1141.

⁸⁷ G r z y w a c z, *Adwokaci, pełnomocnicy procesowi, instytucja stałych obrońców* (kan. 1490).

⁸⁸ *Encyklopedia Prawa*, red. U. Kalina-Prasznie, Warszawa 1999, s. 474.

⁸⁹ Jeśli np. zamiast podpisu jest jakiś mało określony znak, to ten znak też należy uwierzytelnić; por. G r z y w a c z, *Adwokaci, pełnomocnicy procesowi, instytucja stałych obrońców* (kan. 1490). Ważność pisemnego pełnomocnictwa dodatkowo podkreśla fakt, że jego brak w przypadku małżeństwa zawieranego przez pełnomocnika może być podstawą do

w trybunale kościelnym autentyczne zlecenie⁹⁰. Sędzia może go jednak dopuścić do sprawy bez zlecenia, ale jedynie w przypadku zagrożenia wygaśnięcia uprawnień. Po takim dopuszczeniu pełnomocnik musi w zawitym terminie wyznaczonym przez sędziego przedstawić zlecenie pod rygorem nieważności już dokonanego aktu⁹¹. W zasadzie pełnomocnik w procesie może robić wszystko to, co przynależy stronie sporu, poza kilkoma wyjątkami. Bez specjalnego zlecenia pełnomocnik nie może się ważnie zrzec skargi, instancji albo aktów sądowych ani też zawierać ugody, umowy, uciekać się do sądu polubownego i w ogóle podejmować działania zabronione mu mocą prawa lub szczegółowym zleceniem⁹². Gdyby nastąpiło umorzenie sprawy z powodu braku działania pełnomocnika, strona, która go ustanowiła, może żądać od niego odszkodowania, chyba że ten udowodni, iż nie stało się to z jego winy⁹³. Z drugiej strony, po wydaniu ostatecznego wyroku prawo i obowiązek apelacji, jeśli zleciodawca wyraźnie się temu nie sprzeciwia, należy właśnie do pełnomocnika⁹⁴. Gdy proces jest już po etapie instrukcji, czyli gdy nastąpiło zamknięcie postępowania dowodowego, a strona sporu umiera, zmienia stan albo traci urząd, który jest podstawą jej działania, sędzia powinien prowadzić sprawę do końca, pozywając właśnie pełnomocnika⁹⁵. Jeśli z jakiegoś powodu pełnomocnik, który jest konieczny, przestanie pełnić swoje zadanie w procesie, następuje tymczasowe zawieszenie instancji⁹⁶. Strona sporu powinna jak najszybciej ustanowić nowego pełnomocnika, jeśli zaś tego nie uczyni, może to zrobić sam sędzia⁹⁷. Jeśli ktoś w jakiejś sprawie wystąpi raz jako pełnomocnik, nie może już potem w tej samej sprawie, choćby nawet w innej instancji, pełnić funkcji sędziego i asesora⁹⁸. O wynagrodzeniu pełnomocnika decyduje biskup, który powinien ustanowić odpowiednie przepisy dotyczące tej kwestii⁹⁹.

---

orzeczenia nieważności małżeństwa w trybie procesu opartego na dokumentach; CIC, c. 1686; por. CCEO, c. 1372, § 1.

⁹⁰ CIC, c. 1484, § 1; por. CCEO, c. 1142, § 1.

⁹¹ CIC, c. 1484, § 2; por. CCEO, c. 1142, § 2.

⁹² CIC, c. 1485; por. CCEO, c. 1145; CIC, c. 1524, § 3; por. CCEO, c. 1205, § 3.

⁹³ CIC, c. 1521; por. CCEO, c. 1202.

⁹⁴ CIC, c. 1486, § 2; por. CCEO, c. 1144, § 2.

⁹⁵ CIC, c. 1518, 2°; por. CCEO, c. 1199, 2°.

⁹⁶ CIC, c. 1519, § 1; por. CCEO, c. 1200, § 1.

⁹⁷ CIC, c. 1519, § 2; por. CCEO, c. 1200, § 2.

⁹⁸ CIC, c. 1447; por. CCEO, c. 1105.

⁹⁹ CIC, c. 1649, § 1, 2°; por. CCEO, c. 1335, § 1, 2°.

Specyficzne zadanie pełnomocnika polega na zastępstwie procesowym, podejmuje on bowiem w imieniu strony sporu decyzje procesowe¹⁰⁰. Zatem głównym celem wprowadzenia pełnomocnika do procesu w Kościele jest jego występowanie w procesie w imieniu strony sporu i w pewnym sensie jej autorytetem, czyli podejmowanie wszystkich kolejnych czynności procesowych na poszczególnych etapach procesu, a więc wykonywanie wszystkiego, co mogłaby robić w procesie sama strona sporu, gdyby występowała w nim osobiście. Może się zdarzyć, że sędzia ze względu na dobro sprawy zobowiąże pełnomocnika do zachowania tajemnicy w zakresie tej sprawy, w której pełnomocnik występuje¹⁰¹. Gdyby pełnomocnik, wykonując swoje zadanie, uchybił w jakiś sposób szacunkowi i posłuszeństwu wobec trybunału, sędzia może go zawiesić w wykonywaniu jego urzędu¹⁰². Pełnomocnik może zostać usunięty przez sędziego dekretem wydanym z urzędu lub na żądanie strony sporu, ale tylko na skutek poważnej przyczyny¹⁰³. Sama strona sporu może usunąć pełnomocnika, podając mu po prostu do wiadomości fakt usunięcia. Gdyby nastąpiło już zawiązanie sporu w procesie, o fakcie usunięcia należy poinformować nie tylko sędziego, ale i drugą stronę sporu¹⁰⁴. Normy obecnego Kodeksu zabraniają pełnomocnikowi wykupywać spór, układać się o wygórowane wynagrodzenie lub o przyznanie części rzeczy spornej, gdyby to jednak się stało, działanie takie jest nieważne, a pełnomocnika można ukarać grzywną pieniężną¹⁰⁵. W ten sam sposób można go ukarać za omijanie ustawy polegające na wydobywaniu sprawy z właściwych trybunałów po to, by korzystniej rozstrzygnąć je przed innymi¹⁰⁶. Zadanie procesowe pełnomocnika wynika nie tylko z przywołanych wyżej norm kodeksowych, ale także z otrzymanego od strony zlecenia. Strona decyduje zarówno o czasie, w jakim wprowadza swojego pełnomocnika do procesu, jak i jednocześnie o zakresie spraw, które mu powierza. Jeśli weźmiemy pod uwagę wszystkie możliwości procesowej aktywności pełnomocnika, należy zauważyć, że jego pierwszym, istotnym zadaniem jest zredagowanie skargi powodowej i podpisanie się pod nią wraz z podaniem swojego adresu, a przynajmniej

---

¹⁰⁰ CIC, c. 1482, § 1; por. CCEO, c. 1140, § 1.

¹⁰¹ CIC, c. 1455, § 3; por. CCEO, c. 1113, § 3.

¹⁰² CIC, c. 1470, § 2; por. CCEO, c. 1129, § 2.

¹⁰³ CIC, c. 1487; por. CCEO, c. 1145.

¹⁰⁴ CIC, c. 1486, § 1; por. CCEO, c. 1144, § 1.

¹⁰⁵ CIC, c. 1488, § 1; por. CCEO, c. 1146, § 1.

¹⁰⁶ CIC, c. 1488, § 2; por. CCEO, c. 1146, § 2.

adresu do korespondencji¹⁰⁷. W przeciwieństwie do samych stron sporu pełnomocnik może być obecny przy zeznaniach świadków, gdy sprawa dotyczy dobra publicznego¹⁰⁸. W procesie karnym zaś podczas dyskusji sprawy pełnomocnik oskarżonego ma prawo zabierać głos jako ostatni¹⁰⁹. Generalnie można stwierdzić, że funkcja pełnomocnika jako strony procesu, wprowadzonej przez stronę za zgodą sędziego, z zachowaniem wszystkich istotnych różnic, w pewnym sensie jest jednak analogiczna do funkcji adwokata. Działa on w ramach zlecenia udzielonego mu przez stronę sporu¹¹⁰, i właśnie to zlecenie wytycza jego podstawowy obowiązek procesowy.

Oceniając ogólnie udział adwokata i pełnomocnika w procesie, należy zaznaczyć, że sam charakter i przebieg procesu jako takiego nie ma bezpośredniego wpływu na udzielenie adwokatowi lub pełnomocnikowi uprawnień procesowych ani na nałożenie na nich odpowiednich obowiązków. Ich udział w sprawie, po pierwsze, jest bowiem uzależniony od otrzymanego od strony zlecenia, a po drugie może się rozpocząć jeszcze przed zaistnieniem procesu. Jednocześnie jednak zaistnienie procesu uruchamia całą sekwencję działań procesowych po stronie powodowej i po stronie pozwanej, wprowadza też konkretne relacje pomiędzy stronami i sędzią. W tych działaniach istotne prawa i obowiązki mają też adwokat i pełnomocnik. Pośrednio więc właśnie prowadzony proces staje się podstawą i źródłem uprawnień procesowych także adwokata i pełnomocnika. Jednocześnie należy podkreślić, że cała aktywność adwokata i pełnomocnika jest ukierunkowana na relację pomiędzy stroną sporu i przedmiotem sporu, która zostanie określona i nakazana wyrokiem sędziego. W konsekwencji można więc mówić o istotnych skutkach wynikających ze specyficznej pozycji procesowej także w odniesieniu do adwokata i pełnomocnika.

---

¹⁰⁷ CIC, c. 1504, 3°; por. CCEO, c. 1187, 3°. Jak ważna jest to sprawa, może wskazywać fakt, że jego nazwisko i adres muszą być wskazane również w wyroku. CIC, c. 1612, § 1; por. CCEO, c. 1295, § 1. Także zawiadomienie o wyroku nie musi być dokonane bezpośrednio stronie sporu, ale może być dokonane jej pełnomocnikowi. CIC, c. 1615, por. CCEO, c. 1297.

¹⁰⁸ CIC, c. 1559; por. CCEO, c. 1240.

¹⁰⁹ CIC, c. 1725.

¹¹⁰ CIC, c. 1484, § 1; por. CCEO, c. 1142, § 1.

7. POZYCJA PROCESOWA INNYCH UCZESTNIKÓW POSTĘPOWANIA

Poza wyżej wymienionymi osobami, występującymi najczęściej w charakterze strony w kanonicznym sądowym procesie spornym, do stron procesu należy zaliczyć także następujące osoby: *defensor*, *procurator speciales*, *stabilis patronus*, *patronus*, *curator*, *tutor*, *legitimus repraesentantus personarum iuridicarum*, *administrator personarum iuridicarum*. Ponieważ są to funkcje rzadko zauważane w literaturze, a jednak istniejące w normach kodeksowych oraz mogące się pojawić praktycznie w prowadzonym procesie, warto dokonać chociaż krótkiego spojrzenia na ich specyficzną pozycję procesową oraz wynikające z niej uprawnienia i obowiązki.

Defensor, czyli obrońca, występuje w procesie spornym, gdy dotyczy on małoletnich albo dobra publicznego, ale z wyjątkiem procesów małżeńskich. W takiej sytuacji, jeśli strona nie posiada obrońcy, sędzia ma go mianować z urzędu¹¹¹.

Procurator speciales, czyli pełnomocnik specjalny, może z kolei występować wtedy, gdy spór toczy się przeciwko komuś, kto nie może swobodnie administrować rzeczami, o które toczy się tenże spór, i dlatego skargę powodową należy skierować do tego, kto pełni funkcję *procurator speciales*, czyli do tego, kto powinien podjąć tę sprawę według przepisu prawa. Zależnie od okoliczności można tę sprawę skierować jeszcze do opiekuna lub kuratora¹¹².

Stabilis patronus, czyli tzw. stały patron¹¹³, to funkcja, która w miarę możliwości powinna być ustanowiona w każdym trybunale. Jego zadanie sprowadza się do pełnienia zarówno zadania adwokata, jak i pełnomocnika dla stron. Przede wszystkim powinien on występować w sprawach małżeńskich, jeżeli któraś ze stron sporu chce ustanowić sobie pełnomocnika lub adwokata, lecz strona nie płaci mu osobiście wynagrodzenia, gdyż otrzymuje je on od trybunału¹¹⁴. Za każdym razem, gdy strona sporu poprosi o pomoc kogoś, komu powierzy jednocześnie funkcję adwokata i pełnomocnika, tę połączoną funkcję procesową określa się pojęciem *patronus*. *Stabilis*

---

¹¹¹ CIC, c. 1481, § 3; por. CCEO, c. 1139, § 3.

¹¹² CIC, c. 1508, § 3; por. CCEO, c. 1191, § 3.

¹¹³ Pojęcie to nie ma dokładnego odpowiednika w języku polskim. Proponowane przez niektórych kanonistów, za polskim tłumaczeniem Kodeksu, pojęcie „obrońca” nie oddaje dokładnie treści pojęcia *patronus*.

¹¹⁴ CIC, c. 1490; por. CCEO, c. 1148.

patronus i *patronus*, jeżeli w jakikolwiek sposób sprzeniewierzy się swojemu urzędowi, powinien zostać zawieszony w wykonywaniu swojego urzędu, ponadto może zostać ukarany grzywną lub jakąkolwiek inną karą¹¹⁵. Szczególnym uprawnieniem, które przysługuje osobom pełniącym te funkcje, jest prawo do obecności podczas przesłuchania stron, świadków i biegłych oraz prawo do przejrzenia akt sądowych, zanim jeszcze nastąpi publikacja akt¹¹⁶. *Patronus* nie może występować, w postępowaniach do dyspensy od małżeństwa zawartego, a niedopełnionego¹¹⁷. Z kolei wnoszący rekurs ma prawo do jego pomocy, a jeśli się sam nie zatroszczy o jego ustanowienie i położony uzna to za konieczne, *patronus* winien być ustanowiony z urzędu¹¹⁸.

*Curator*¹¹⁹ jest to osoba, która występuje w imieniu małoletnich i pozbawionych używania rozumu¹²⁰. Jeśli sędzia uzna, że prawa małoletnich pozostają w konflikcie z prawami kuratora albo że kurator nie może wystarczająco bronić praw małoletnich, wtedy małoletni powinni występować w sądzie poprzez kuratora wyznaczonego przez sędziego¹²¹. W sprawach duchowych jednak lub złączonych z duchowymi, małoletni, jeżeli osiągnęli używanie rozumu, mogą występować i odpowiadać bez zezwolenia rodziców lub opiekuna, i to osobiście, jeżeli ukończyli czternasty rok życia. Jeśli jednak tak nie jest, małoletni mogą występować przez kuratora wyznaczonego przez sędziego¹²². Pozbawieni zarządu majątkiem i ci, którzy nie używają w pełni rozumu, mogą osobiście występować w sądzie tylko po to, by odpowiadać za własne przestępstwa lub z nakazu sędziego. W pozostałych sprawach muszą występować i odpowiadać poprzez swoich kuratorów¹²³. W sytuacjach, gdy istnieje już opiekun lub kurator ustanowiony przez władzę świecką, sędzia kościelny może go dopuścić¹²⁴. Sam sędzia nie powinien przyjmować sprawy, w którą jest zaangażowany z racji sprawowania kurateli¹²⁵. Jeżeli spór toczy się przeciwko temu, kto nie może swobodnie wykonywać swoich uprawnień albo swobodnie administrować rzeczami, o które toczy się

¹¹⁵ CIC, c. 1489; por. CCEO, c. 1147.

¹¹⁶ CIC, c. 1678, § 1; por. CCEO, c. 1364, § 1.

¹¹⁷ CIC, c. 1701, § 2. Norma ta nie ma swojego odpowiednika w CCEO.

¹¹⁸ CIC, c. 1738; por. CCEO, c. 1003.

¹¹⁹ Najbliższym polskim odpowiednikiem tego pojęcia jest polski termin „kurator”.

¹²⁰ CIC, c. 1478, § 1; por. CCEO, c. 1136, § 1.

¹²¹ CIC, c. 1478, § 2; por. CCEO, c. 1136, § 2.

¹²² CIC, c. 1478, § 3; por. CCEO, c. 1136, § 3.

¹²³ CIC, c. 1478, § 4; por. CCEO, c. 1136, § 4.

¹²⁴ CIC, c. 1479; por. CCEO, c. 1137.

¹²⁵ CIC, c. 1448, § 1; por. CCEO, c. 1106, § 1.

spór, pozew może być skierowany między innymi także do kuratora, czyli do tego, kto powinien podjąć sprawę według przepisu prawa¹²⁶, z uwzględnieniem wszystkich istotnych okoliczności. Jeżeli kurator przestaje pełnić swoje zadanie w procesie, następuje tymczasowe zawieszenie instancji¹²⁷, sędzia zaś powinien jak najszybciej ustanowić innego kuratora¹²⁸. Jeżeli nastąpi umorzenie instancji z mocy prawa przeciwko małoletnim oraz tym, którzy są z małoletnimi zrównani, umorzenie to powinno być ogłoszone z urzędu, z zachowaniem uprawnienia do żądania odszkodowania od kuratorów, jeśli nie udowodnią, że byli bez winy¹²⁹.

*Tutor*¹³⁰ to osoba, która występuje w procesie w imieniu małoletnich i pozbawionych używania rozumu¹³¹. Pozew należy skierować do opiekuna wtedy, gdy spór toczy się przeciwko temu, kto nie może swobodnie wykonywać swoich uprawnień albo swobodnie administrować rzeczami, o które spór się toczy¹³². Opiekun ten może być w pewnych sytuacjach wyznaczony przez sędziego¹³³. W sprawach duchowych i złączonych z duchowymi małoletni, jeżeli osiągnęli używanie rozumu i ukończyli czternasty rok życia, mogą występować osobiście i bez zezwolenia opiekuna¹³⁴. W gestii sędziego pozostaje dopuszczenie do sprawy także opiekuna ustanowionego przez władzę świecką¹³⁵. Sędzia kościelny, który jest zaangażowany w sprawę z racji sprawowanej opieki, nie powinien tej sprawy przyjmować do sędziowskiego rozpoznawania i rozstrzygania¹³⁶. Jeżeli opiekun przestanie pełnić swoje zadanie, następuje tymczasowe zawieszenie instancji¹³⁷, sędzia zaś powinien jak najszybciej ustanowić nowego opiekuna¹³⁸. Gdy nastąpi umorzenie instancji z winy opiekuna, można od niego żądać odszkodowania¹³⁹.

¹²⁶ CIC, c. 1508, § 3; por. CCEO, c. 1191, § 3.

¹²⁷ CIC, c. 1519, § 1; por. CCEO, c. 1200, § 1.

¹²⁸ CIC, c. 1519, § 2; por. CCEO, c. 1200, § 2.

¹²⁹ CIC, c. 1521; por. CCEO, c. 1202.

¹³⁰ Najbliższym polskim odpowiednikiem tego pojęcia jest termin „opiekun”.

¹³¹ CIC, c. 1478, § 1; por. CCEO, c. 1136, § 1.

¹³² CIC, c. 1508, § 3; por. CCEO, c. 1191, § 3.

¹³³ CIC, c. 1478, § 2; por. CCEO, c. 1136, § 1.

¹³⁴ CIC, c. 1478, § 3; por. CCEO, c. 1136, § 3.

¹³⁵ CIC, c. 1479; por. CCEO, c. 1137.

¹³⁶ CIC, c. 1448, § 1; por. CCEO, c. 1106, § 1.

¹³⁷ CIC, c. 1519, § 1; por. CCEO, c. 1200, § 1.

¹³⁸ CIC, c. 1519, § 2; por. CCEO, c. 1200, § 2.

¹³⁹ CIC, c. 1521; por. CCEO, c. 1202.

Z kolei *legitimus repraesentantus personae iuridicae*, czyli prawny przedstawiciel osoby prawnej, jest to zawsze osoba fizyczna. Za jego pośrednictwem, i tylko w ten sposób, osoba prawna może występować w sądzie¹⁴⁰. Aby prawny przedstawiciel osoby prawnej mógł zrzec się instancji, potrzebuje zgody tych, których udział jest wymagany do dokonania aktów przekraczających granice zwyczajnego zarządu¹⁴¹. W przypadku braku takiego przedstawiciela lub zaniedbania przez niego obowiązków w imieniu kościelnych osób prawnych może w sądzie występować ordynariusz, pod którego władzę podlegają te osoby prawne. Ordynariusz może występować w takim przypadku osobiście lub przez kogoś innego¹⁴².

Oprócz ustawowo uznanego przedstawiciela każda osoba prawna powinna posiadać jeszcze swojego zarządcę, którymi są *administratores personarum iuridicarum*. Normy dotyczące sposobu ich występowania w procesie są praktycznie bardzo zbliżone do norm odnoszących się do ustawowego przedstawiciela osoby prawnej. Między innymi, gdy nastąpi umorzenie instancji z winy zarządcy, można żądać od niego odszkodowania¹⁴³. Aby mógł on zrzec się instancji, potrzebuje specjalnej zgody do dokonywania aktów przekraczających granice zwyczajnego zarządu¹⁴⁴.

Patrząc ogólnie na wszystkie przedstawione w tym punkcie podmioty, występujące w kanonicznych sprawach spornych jako strony procesu, należy zauważyć, że osoby te zostają wprowadzone do procesu albo mocą prawa z racji pełnionej funkcji, albo decyzją sędziego, w związku z czym zaczynają podlegać skutkom, które wynikają z ich pozycji w *iudicium*. Przede wszystkim muszą oni występować w procesie w imieniu strony sporu, podejmując odpowiednie decyzje w trakcie trwania procesu.

8. PODSUMOWANIE

Dokonując analizy skutecznego udziału w procesie zarówno stron sporu, czyli strony powodowej i strony pozwanej, oraz stron procesu takich jak:

¹⁴⁰ CIC, c. 1480, § 1; por. CCEO, c. 1138, § 1.

¹⁴¹ CIC, c. 1524, § 2; por. CCEO, c. 1205, § 2.

¹⁴² CIC, c. 1480, § 2; por. CCEO, c. 1138, § 2. Sprawy dotyczące praw lub dóbr doczesnych osoby prawnej reprezentowanej przez biskupa już w pierwszym stopniu trafiają do trybunału apelacyjnego. CIC, c. 1419, § 2; por. CCEO, c. 1066, § 2.

¹⁴³ CIC, c. 1521; por. CCEO, c. 1202.

¹⁴⁴ CIC, c. 1524, § 2; por. CCEO, c. 1205, § 2.

rzecznik sprawiedliwości, obrońca węzła, adwokat, pełnomocnik, *defensor, procurator speciales, stabilis patronus, patronus, curator, tutor, legitimus repraesentantur personarum iuridicarum* oraz *administratorus personarum iuridicarum*, należy podkreślić, że ich aktywność, jeżeli chodzi o doprowadzenie do procesu, dotyczy tylko i wyłącznie strony powodowej i rzecznika sprawiedliwości. Ten ostatni bowiem także występuje w charakterze powoda w określonej kategorii spraw spornych, w których ma prawo zaskarżenia ważności małżeństwa. Jeśli zaś chodzi o ich aktywność w czasie trwania procesu i o wypełnianie procesowych obowiązków, wszyscy oni mają analogiczne możliwości działania. Istotnym i jednocześnie podstawowym obowiązkiem wszystkich osób występujących w procesie spornym w charakterze strony sporu lub strony procesu, wynikającym z zaistnienia procesu, jest obowiązek współpracy z sędzią. Dotyczy to przyjmowania korespondencji, stawiania się na sesje, udzielania wszelkich informacji, zachowywania terminów, a wreszcie przyjęcia wyroku wydanego w sprawie. Jednocześnie z tym obowiązkiem należy wskazać drugi obowiązek – obowiązek negatywny. Jest to obowiązek powstrzymania się od wszelkich działań, które mogą wprowadzić jakkolwiek istotną zmianę w przedmiocie sporu. W odniesieniu do wszystkich uczestników postępowania określanych jako strony procesu podkreślić należy szczególne uprawnienie i jednocześnie obowiązek procesowy działania w imieniu właściwej strony sporu, w jej interesie procesowym i dla jej dobra. Obowiązki te wypływają bezpośrednio z istotnych relacji procesowych, przede wszystkim w odniesieniu do sędziego, do przedmiotu sporu, lub do pozostałych stron, w którą każdy z tych podmiotów zostaje wprowadzony w sposób i ze skutkami formalnoprawnymi, przewidzianymi dla niego normami prawa.

A CHARACTERIZATION OF THE PARTICIPATION OF PARTIES IN THE CANONICAL LEGAL LITIGATION

S u m m a r y

Analyzing the effective participation of the parties of litigation in the trial, that is plaintiff and defendant and the parties of the trial, such as spokesman of justice, defender of marriage, defender, proxy, *defensor, procurator speciales, stabilis patronus, patronus, curator, tutor, legitimus repraesentantur personarum iudicarum* and *adminstratorus personarum iudicarum*, one

should stress that their activity as regards the initiation of the trial concerns only the part of the plaintiff and spokesman of justice. The latter also plays the part of plaintiff in a definite category of litigation in which he has a right to appeal against the validity of marriage. When it comes to their activity during the trial and the matter of fulfilling legal duties, they all have analogical possibilities to act. The essential, and at the same time basic, duty of all the people in the litigation trial in the character of a party of the litigation of party of the trial is to cooperate with the judge. This concerns the reception of correspondence, presence at the sessions, providing any information, keeping to dates, and , ultimately, accepting the verdict. Together with this duty there is a negative one. This is a duty to abstain from any actions that might introduce any essential change into the object of litigation. With regard to all the participants of the trial defined as parties of the trial, one should emphasize a special entitlement and duty to act on behalf of the proper part of the trial, in his or her legal interest and for his or her good. These duties result directly from the essential legal relations, above all with reference to the judge, to the object of the litigation or to the remaining parties. Everybody concerned is introduced in these matters in a formal-legal manner thus bearing appropriate effects, with respective legal norms.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: strony sporu, strony procesu, postępowanie sporne.

Key words: parties of litigation, parties of trial, litigation trial.